

**KÖKTÜRK VE ESKİ UYGUR YAZILI ÜRÜNLERİNDE AKRABALIK
ADLARI**

**KINDNESS SUBSTANTIVE IN KOKTURK AND OLD UYGHUR WRITTEN
PRODUCTS**

Ümit HUNUTLU

Doç. Dr. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı

*Assoc. Prof. Dr. Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Turkish Language and Literature, Old Turkish Major Science*

umit.hunutlu@erdogan.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1410-1203>

Mert YILDIRIM

Uzman, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı

*Expert, Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Arts and Sciences,
Department of Turkish Language and Literature, Old Turkish Major Science*

<https://orcid.org/0000-0002-1657-9876>

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-6, Haziran- June 2023 Rize

Makale Türü-*Article Types*: Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-*Received Date* : 27.04.2023

Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 07.06.2023

Sayfa-*Pages*: 1-26.

Atıf/Citation: Hunutlu, Ümit; Yıldırım, Mert (2023). “Köktürk ve Eski Uygur Yazılı Ürünlerinde Akrabalık Adları”, *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 4/1: 1-26.

KÖKTÜRK VE ESKİ UYGUR YAZILI ÜRÜNLERİNDE AKRABALIK ADLARI

Ümit HUNUTLU*

Mert YILDIRIM**

Özet

Bu çalışma, Köktürk ve Uygur Türkçesinde aile ve akrabalık kavramlarının tasnifini, kullanım oranlarını ve değerlendirmelerini içermektedir. Bu bağlamda makalenin amacı, Köktürk ve Uygur Türkçesindeki aile ve akrabalık adlarının söz varlığını ortaya koyup istatistiksel değerlendirmelerde bulunmaktır. Tespit edilen kelimeler: “cinsiyet, anlam, köken, unvan ve yakınlık derecesi” yönünden incelenmiştir. Bu başlıklar, cinsiyet yönünden, “kadın”, “erkek” ve “genel”, anlam açısından, “tek akrabalık bağına karşılık gelen adlar” ve “birden çok akrabalık anlamı karşılık gelen adlar”, köken bakımından, “yabancı kökenli” ve “Türkçe kökenli”, yakınlık dereceleri yönünden, “kan hısımlığı” ve “evlilik yoluyla” alt başlıklarına ayrılmıştır. Köktürk ve Uygur Türkçesinde tespit edilen aile ve akrabalık adlarının kullanım şekilleri grafiklerle birlikte gösterilerek nicel yönden değerlendirilmiş ve böylelikle kavram alanı ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Köktürk Türkçesi, Uygur Türkçesi, aile, akraba, kavram.

KINDNESS SUBSTANTIVE IN KÖKTURK AND OLD UYGHUR WRITTEN PRODUCTS

Abstract

This study includes the classification, usage rates and evaluations of the concepts of family and kinship in Köktürk and Uyghur Turkish. In this context, the aim of the article is to reveal the vocabulary of family and kinship names in Köktürk and Uyghur Turkish and to make statistical evaluations. Identified words were examined in terms of “gender, meaning, origin, title and degree of affinity”. These titles are “female”, “male” and “general” in terms of gender, “names meeting a single kinship” and “names with multiple kinship meanings” in terms of origin, “foreign origin” and “Turkish origin” in terms of origin are divided into sub-headings of “blood kinship” and “by marriage” in terms of their degree of closeness. The usage patterns of family and kinship determined in Köktürk and Uyghur Turkish were evaluated quantitatively by showing them together with graphics and thus the concept area was revealed.

Keywords: Köktürk Turkish, Uyghur Turkish, family, kinship, concept.

Giriş

Sözcükler, belirli bir objeyi, terimi ya da kavramı açıklayan, bireyin iç ve dış dünyasını ortaya koyan kalıplardır. Bir toplumu anlayabilmenin yolu sözcüklerin kavram alanını tanımdan geçer. Belli bir kavram alanındaki zenginlik, toplumun o kavrama ne kadar önem verdiğini ortaya koyar. Aile kavram alanı ve onun etrafında şekillenen kültürel alt yapı, toplumsal bağların niteliğini yansıtmaktadır. Toplumun en küçük yapı taşı olan aile, silsile hâlinde birçok toplumsal

* Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı. Elmek: umit.hunutlu@erdogan.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-1410-1203>

** Uzman, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı. Elmek: m_5361@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1657-9876>

grubu etkiler ve şekillendirir. Hatta en üst kademedeki toplumsal grup olan devlet anlayışıyla, aile yapısı örtüşür. *Babanın* aile bireyleri üzerinde otoritesi, devleti yöneten hükümdarın halk üstündeki otoritesine benzer. Türk ailesinde *eşler* arasındaki münasebet ile devlette *kağan-hatun* arasındaki hukuksal münasebet hemen hemen aynıdır (Donuk, 1982: 147). Benzer şekilde Türk aile yapısı geleneğinde eski Türk siyasi yapılarını oluşturan bireylerin davranışlarını, toplum görüşünü, din ve adalet anlayışını bulmak mümkündür (Kafesoğlu, 1977: 202).

Eski Türklerde, aile yapısı kan akrabalığına dayanır. Ailede yönetici *babadır*. Ailede özel mülkiyet vardır. Birçok topluma kıyasla, “kadın” Türk toplumunda daha özgürdür. “Kadına” değer verilir, “kadın” ailenin *ana* unsuru sayılır. “Kadının” korunmasını amaçlayan leviratus¹ sistemi gibi uygulamalar kadının aile içindeki sahiplenilme fikriyle özdeşleşir (Donuk, 1982: 167-168).

Türkçe Sözlük'te aile, “1. (Toplum bilimi) Evlilik ve kan bağına dayanan, *karı, koca, çocuklar, kardeşler* arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik. 2. Aynı soydan gelen veya aralarında akrabalık ilişkileri bulunan kimselerin tümü. 3. Birlikte oturan hısımlar ve yakınların tümü. 4. (Halk ağzında) *Eş, karı*. 5. Aynı gaye üzerinde anlaşılan ve birlikte çalışan kimselerin bütünü. 6. Temel niteliği bir olan dil, hayvan veya bitki topluluğu, familya.” şeklinde açıklanmaktadır.

Türkçe Sözlük'te akraba ise “1. (Hukuk) Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler. 2. Oluşma yönünden aynı kaynağa dayanan şeyler. 3. (Mecaz) Biri, diğerinin doğurduğu sonuç veya olgular” şeklinde açıklanmaktadır. Akraba kelimesi, Arapça “karib (yakın)” kökünün çoğulu olan “akriba” sözcüğünden gelmektedir. Fakat Türkçede, çoğul manasında değil tekil anlamda kullanılmış ve akraba şeklinde yaygınlaşmıştır.

Türkçe, kavramları ifade etme ve betimleme konusunda çok zengin bir dildir. Bu zenginlik, Türkçedeki akrabalık adlarının çeşitliliğine de yansımıştır. Türkçede akrabalık adları diğer dillere kıyasla daha geniş bir sahaya sahiptir. Diğer dillerde bir kelime ile birden fazla akrabalık adı karşılırken Türkçede aile bireylerinde ayrıntılı adlandırmaya gidilmiştir (Emiroğlu, 2012: 1691). Bu adlandırmalar sadece aile içinde kullanılmamıştır. Aile ve akraba adları gündelik hayatta bir saygı ifadesi olarak unvan ismi olmuştur. *Amca, dayı, teyze, kardeş, abla vb.* hitaplar akraba olmayan bireyler arasında da tercih edilmiştir. Bu durum, sosyal ve kültürel bir temele dayanmaktadır. Türk kültüründe büyüklere adlarıyla hitap etmemek ve isimleri *hanım, bey* gibi unvanlarla veya *amca, teyze* gibi bir akrabalık adıyla kullanmak bir gelenektir (Karahana, 2009: 17-24). Aileden akrabalığa doğru genişleyen toplumsal yelpazede akraba isimleri toplumsal bağları güçlendirecek tarzda kullanılır.

Konu Alanıyla İlgili Daha Önce Yapılan Çalışmalar

Türk dilinde aile ve akraba adları üzerine yapılan ve alana katkı sağlayan bazı çalışmalarını şöyle sıralayabiliriz:

Tekin, 1960'ta “Amca ve Teyze Kelimeleri Hakkında” adlı makalesinde başlıktaki kelimeler üzerine bir inceleme yapmış ve bu kelimelerin etimolojisi üzerinde durmuştur.

¹ Latince kökenli bu sözcüktür, dul kadının ölmüş olan kocasının erkek kardeşi ile evlenmesi ya da evlendirilmesi anlamında kullanılmaktadır (Yüksel, 2010: 2029).

Donuk, 1982’de çeşitli topluluklarda ve eski Türklerde aile konusunu incelemiş ve bu çalışmasında Türk aile yapısını diğer milletlerin aile yapısıyla mukayese etmiştir. Konuya tarihî açıdan yaklaşan Donuk, Türk aile yapısının özelliklerini sekiz maddede özetlemiştir.

Tülücü, 1982’de hazırladığı çalışmasında, *Divanü Lûgat’it-Türk’te* “kadın” için kullanılan sözleri derlemiştir. Benzer bir çalışma 2011’de Özdarıcı tarafından “*Dîvânü Lûgat-it-Türk’te Kadın ve Kadına İlişkin Unsurlar*” başlığıyla tekrar ele alınmıştır. Bu çalışmalarda kadın kavramı aileden bağımsız olarak değerlendirilmiştir.

Li, 1999’da “Türk Dillerinde Akrabalık Adları” adlı doktora tezinde ayrıntılı şekilde aile ve akrabalık adlarını incelemiştir. Ağırlıklı olarak akraba adlarının lehçe karşılıkları üzerinde durmuştur. Bu çalışmada, kelimelerin Eski Türkçe karşılıkları da incelenmiştir. Gruplandırma akrabalık dereceleri esas alınmıştır. Li, Eski Türkçedeki aile ve akraba adlarını ortaya koymakla beraber bunların sıklık dereceleri üzerinde durmamıştır.

Emiroğlu, 2012’de *Türkçe Sözlük*’teki akrabalık adlarını tasnif etmiştir. Bu çalışmada, Güncel Türkçe Sözlük’te yer alan 150 kadar akrabalık ismi tespit edilmiştir. Bu sözcükler; eş anlamlılık, yaşa bağlı büyüklük küçüklük, cinsiyet, akrabaların birbirine yakınlık dereceleri, öz-üvey olma durumu, kültürel yaklaşma ve geleneklere göre, “kadına” ve “erkeğe” göre “baba”, “anne” ve “kardeşler” tarafından oluşmasına göre, medeni duruma göre, birden fazla akrabalık adını karşılama durumuna göre, çokluk ve teklik anlamıyla kullanımına göre, yapısına göre ve Türkçe, yabancı, karışık kökenli olma durumuna göre sınıflandırılmıştır (2012: 1691).

Useev, 2012’de “Köktürk Harfli Yenisey Yazıtlarındaki Kadını Bildiren Kelimelerin Anlamlarına Göre Eski Türklerde Kadın İmajı” adlı makalesinde “kadın” kavramını ifade eden belli kelimeleri anlamsal yönden incelemiş ve gerekli yerlerde bu kelimelerin etimolojileri hakkında bilgi vermiştir.

Tokyürek, 2013’te “Runik Türk Yazıtlarında ve Eski Uygur Metinlerinde Kadın Hiyerarşisi” üzerine inceleme yapmıştır. Aile ve akrabalık kavramlarını bütün olarak ele almayıp kadın kavramını ifade eden isimleri toplumsal hiyerarşiyi esas alarak incelemiştir.

Yavuz, 2013’te hazırladığı “Divanü Lûgati’t Türk’teki Akrabalık Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki Karşılıkları” adlı makalede *Divanü Lûgati’t-Türk’teki* akraba adlarını Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıklarıyla mukayese etmiştir.

Mandaloğlu, 2022’de “Eski Türklerde Aile ve Evlilik Anlayışı” adlı çalışmasında Donuk gibi konuya Genel Türk Tarihi açısından yaklaşmıştır. Donuk’tan farklı olarak eski Türklerde aile hukuku üzerinde durmuştur.

Bütün bu çalışmalar, Türk dilinde aile ve akraba kavramını belli yönleriyle inceleyen önemli eserlerdir. Ancak bugüne kadar Köktürk ve Uygur Türkçesinde aile ve akrabalık kavramlarına özgü bir tasnif yapılmamıştır. Aile ve akraba isimleri kullanım oranları üzerinde durulmamıştır. Bu bağlamda makalenin amacı, Köktürk ve Uygur Türkçesindeki aile ve akrabalık adlarının söz varlığını ortaya koyup istatistiksel değerlendirmelerde bulunmaktır. Tespit edilen kelimeler: “cinsiyet, anlam, köken, unvan ve yakınlık derecesi” yönünden incelenmiştir. Köktürk ve Uygur Türkçesinde tespit edilen aile ve akrabalık adları nicel yönden değerlendirilmiş ve kavram alanı ortaya konulmuştur.

Araştırma Yöntemi

Köktürk ve Uygur Türkçesindeki eserler taranarak aile ve akraba kavramlarıyla ilgili söz varlığı tespit edilmiştir. Dönem eserlerinde tespit edilen aile ve akraba adları, “cinsiyet, anlam,

köken, unvan ve yakınlık derecesi” bakımından 5 başlıkta tasnif edilerek kullanım oranları ortaya konmuş ve grafikler üzerinden değerlendirmelerde bulunulmuştur.²

Araştırma dönemine ait; *Köktürk Yazıtları, Uygur Bitigleri, Yenisey Yazıtları, Irk Bitig, Altun Yaruk, Aç Bars Hikâyesi, Eski Uygurca Altın Dişli Fil Hikâyesi, Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri, Huastuanift, Kuansı İm Pular, Maytrisimit, Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi* adlı eserler taranmıştır.

Örnekler sunulurken taranan eserlerin sayfa numarası aşağıdaki gibi gösterilmiştir:

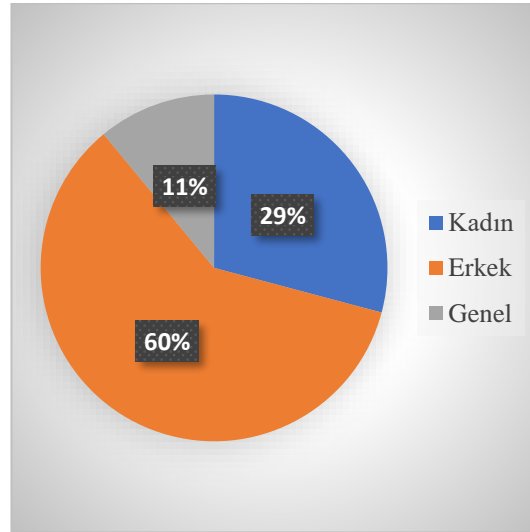
“Bir **kız** sekiz **urı oğlun** tutdum/ Bir **kız** (ve) sekiz **oğlunu** ele geçirdim” (Ş-UB, 2018: 63).

“**Yorçı** dıntarlar birle yazınsar/ **Kayınbiraderi** ve rahipler ile günah işleseler” (M, 2019: 155).

Tablolarda tespit edilen sözcükler alfabetik sırayla verilmiştir. Bu kelimeler hakkındaki bilgiler, ilk başlık altındaki sınıflandırmalarda sunulmuştur. Grafiklerde ise, rastlanılan kelimelerin kullanım sıklığı esas alınarak oranları gösterilmiştir.

1. Cinsiyet Bakımından Akrabalık Adları

Kelimeler, cinsiyet bakımından tasnif edilirken kadın ve erkek başlıklarının dışında akraba, soy vb. genel bir aile ya da akraba kavramını karşılayan sözcüklerin varlığından dolayı gruplandırmada “kadın”, “erkek” ve “genel kullanım” başlıkları oluşturulmuştur.

Şekil 1: Cinsiyet Bakımından Akrabalık Adları

Şekil 1’de de görüldüğü üzere Köktürk ve Uygur Türkçesi metinlerinde cinsiyet bakımından “erkekler” ilişkin aile ve akrabalık adları kadınlara kıyasla daha çoktur. Bunda metin yazarlarının “erkek” olması, metin içeriğinde anlatılan olaylar veya kurgu etkilidir. Ayrıca sosyal yaşamda “erkeğin” soyun devamını sağlaması; devlet yönetiminde, savaşlarda ve toplumsal sorunlarda etkin rol oynaması da göz ardı edilmemelidir.

² Yong Song Li’nin “Türk Dillerinde Akrabalık Adları” ve Clauson’un “An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish” incelemede esas alınan kaynaklardır.

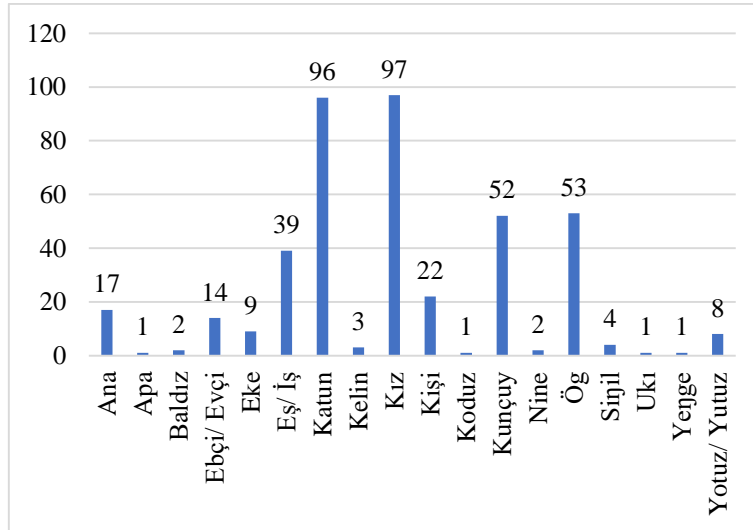
Eserlerde “kadınla” ilgili kelimelerin daha az kullanılması sadece toplumsal bir statü olarak değerlendirilmemelidir. Nitekim yazıtlarda “kadını” belirten kavramlar, söz dizimsel sıra bakımından “erkeklerle” ilgili adlardan önce yazılmıştır: “Bir **kız** sekiz **urı oğlun** tutdum/ Bir **kız** (ve) sekiz **oğlunu** ele geçirdim” (Ş-UB, 2018: 63), “Esiz elim-e **kunçuyum-a oğlanım-a** bodunum-a esizim-e / Ne yazık! Devletim, **zevcelerim, oğullarım** halkım” (E-1, 2016: 58). Bengü taşlarda, yazıt sahibi yakınlarına verdiği değeri bunların ismini sıralarken göstermektedir. Bu sıralamada “kadınlar” başta gelmektedir. Ayrıca yazıtlarda, aile ve akraba adları içerisinde en çok “eş” anlamlarına gelen kelimeler tercih edilir. Kormuşin, bu durumun ilk eşin, oğullarının meşru mirasçısı olarak belirtilmek istenmesinden kaynaklandığını düşünmektedir (2008: 244). Useev ise, Kormuşin’in görüşünün tersine yazıtlarda hiçbir şekilde iki ya da ikiden çok eşlilik durumuna rastlanılmadığını ve böyle bir durumun gerçek olması hâlinde fazladan bir kelimenin kullanılması gerektiğini söylemektedir (2012: 60).

1.1. Kadın

İncelenen eserlerde toplamda 18 farklı ad tespit edilmiştir:

Tablo 1: Kadın Cinsiyetini Karşılıyan Akrabalık Adları- 1

Ana (Anne)	Ebçi/ Evçi (Eş, hanım)	Çatun (Hatun, eş)	Kişi (Eş, hanım)	Nine (Büyükanne)	Ukı (Büyükanne)
Apa (Abla)	Eke (Abla)	Kelin (Gelin)	Çoduz (Eş, hanım)	Ög (Anne)	Yeñge (Yenge)
Baldız (Hanımın kız kardeşi)	Eş/ İş (Eş, kadın)	Çız (Kız çocuk)	Çunçuy (Eş, hanım)	Siñil (Kız kardeş)	Yotuz/ Yutuz (Eş, hanım)

Şekil 2: Kadın Cinsiyetini Karşılıyan Akrabalık Adları- 2

Şekil 2’de, *katun*, *kız*, *kuñcu* ve *ög* sözcüklerinin diğer kelimelere göre daha çok tercih edildiği görülmektedir. *Katun* ve *kuñcu* sözcüklerinin eş ya da *kadın* manasının yanında unvan olarak kullanılması bu kelimelerin sıkça tercih edilmesinde etkili olmuştur.

Baldız sözcüğü, bütün Türk lehçelerinde herhangi bir ses değişimine uğramadan “baldız” olarak kullanılmasına karşın Çuvaşçada “pultar” şeklindedir. Bunun nedeni, Çuvaşçada “z-r” değişiminin kural olmasıdır (Eren, 1999: 36). Clauson, *baldız* kelimesinin “genç kız kardeş” anlamının dışında “kayınbirader” manasında da kullanıldığını belirtmektedir (1972: 334). Ayrıca bu kelimeye, taranılan eserler içerisinde yalnızca *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri*’nde rastlanmıştır.

Ebçi/ evçi sözcüğü, “kadının” sosyal hayattaki esas görevini yansıtmaya bakımdan dikkat çekicidir. Etimolojisi “eb/ ev (isim unsuru) /+çi/ (meslek yapma eki, isimden isim yapım eki)” şeklinde olan kelime, “ev işleriyle uğraşan” anlamındadır. Useev (2012: 61)’e göre, “kadınlar”, *ebçi* sözcüğüyle adlandırıldığına göre eski Türk toplumunda aile anlayışında kadınlar evde oturan ya da ev yapan birey olarak düşünülmüş ve bu özelliğine göre de isimlendirilmiştir.

Eke, “(birisine göre) kendisinden yaşça büyük ve babasından yaşça küçük olan yakın kadın akraba”, “yaşça küçük hala” ve “abla” anlamlarındadır. *Orhun Abidelerinde* ve Uygur Türkçesinde “abla” manasında kullanılmıştır (Li, 1999: 173).

Katun, hükümdar *eşi* anlamında kullanılan bir unvandır (Gömeç, 2000: 938). Köktürkçe eserlerde *katun*, *kağan* gibi gücünü gökten alır. Tanrı tarafından yollandığına inanılır ve bu sebeple ona kutsiyet atfedilir. Uygur Türkçesi eserlerinde “hükümdar eşi” yanında “tanrıça” anlamında da kullanılmaktadır (Tokyürek, 2013: 121-122).

Kelin sözcüğünün “kel-” fiilinden geldiği düşünülmektedir. Çağdaş Türk lehçelerinde “keleş” şekli de bulunmaktadır (Eren, 1999: 152).

Kız sözcüğü, eserlerde en çok rağbet gören ikinci sözcüktür. Yazıtların dikilmiş olduğu tarihlerde diğer toplumların “kadına” bakış açısı karşısında Türk toplumlarının ona verdiği değeri bu kelimeyle görebiliriz. *Kız* ve *kızlık* kelimeleri “değerli, nadir bulunan” anlamlarını taşır.

Kişi kelimesi, hem *eş*, *kadın* hem de cinsiyet ayırt etmeksizin insan anlamlarında kullanılmıştır. “İkin ara *kişi oğlu* kılınmış / İkisi arasında *insanoğlu* kılınmış” (KTD, 2015: 40), “Külüg Tutuk işim *kişi* kıldı/ Külüg Tutuk (beni) *eş* kıldı” (E-6, 2016: 66). Sözcüğün günümüz ağızlarında eşlerden her biri manasında olması; Eski Türklerde kadının ve erkeğin farklı görülmediğini, iki kelimenin de aynı düzeydeki bireyler için kullanıldığını göstermektedir. Bu kelime cinsiyet kategorisi bulunmamaktadır (Useev, 2012: 63).

Koduz, savaş zamanında *eşleri* ölen “kadınları” anlatmakta kullanılan bir sözcüktür. Şine-Us yazıtında, “Yılkısin barımın *kızın koduzın* kelürtüm/ Sürüsünü, malını, *kızlarını, hanımlarını alıp* getirdim (Ölmez, 2013: 269)” cümlesinde *koduz*, savaşta esir alınan “kadın” için kullanılmıştır. *Koduz*, savaş sonrasında elde edilen değerli bir ganimet olarak görülmektedir (Klyashtorny- Sultanov, 2004: 157-159; Tokyürek, 2013: 126). Runik harfli iki yazıtta tespit edilen bu kelimeye Kaşgarlı *dul* anlamını vermektedir. Aydın, bu kelimeyi “kağanın hatunu dışındaki eş(ler)i” olarak anlamlandırmanın daha doğru olacağını belirtmektedir (2020: 133).

Kunçuy kelimesi, hem *eş*, *zevce* hem de *kız kardeş* anlamlarında kullanılmıştır. Kelime Çince “gong zhu”dan gelir (Ölmez, 1999: 59-65). Nitekim Tokyürek, *Bilge Kağan’da* geçen “siñilim *kunçuyuğ* bértimiz” (BKD, 2015: 72) ifadesinde *prences*; E-7 yazıtında “*kuçyda kunçuyum* özde oğlumka ardıldım” (E-7, 2016: 67) tabirinde *eş*, *zevce* manasında bulunduğunu örneklerle göstermektedir (2013: 123). *Kişi* kelimesinin hangi unvana veya dereceye ait olduğu

konusu Runik metinlerinde anlaşılammaktadır. Ancak Uygur Türkçesi eserlerinde *ķunçuy* ile *ķiři* kelimelerinin aynı değerde kullanıldığı düşünmektedir. *ķiři*, hükümdar eşlerinden daha çok, *ķunçuy* kelimesi gibi, bey hanımlarına söylenen bir unvandır. *ķiři* sözcüğü *ķunçuy* ile birlikte kullanıldığı gibi, aynı “kadın” için hem *ķunçuy* hem de *ķiři* unvanı da kullanılmıştır. *ķiřinin* daha aşağı düzeyde, belki de bir memur *eşi*, olduğunu düşünülmektedir (Tokyürek, 2013: 125).

Nine; şekil bakımından çocuk diline ait görülmektedir. Bu sözcük, günümüz Türk lehçelerinde hem “anne” hem “nine” anlamlarında kullanılmaktadır (Li, 1999: 101).

Ög sözcüğü, Eski Türkçenin yalnızca Köktürk ve Uygur Türkçesi dönemlerinde kullanılmıştır. Karahanlı Türkçesi ve devamında arkaik bir sözcük hâline gelmiştir. Günümüz Türkçesinde “ögsüz > öksüz” ses değişimine uğrayarak “annesiz” anlamında yaşamaya devam etmiştir.

Siñil sözcüğünün “küçük kız kardeş” şeklinde anlamsal karşılığı bulunmaktadır (Clason, 1972: 839).

Yenge sözcüğü yalnızca *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri* 'nde tespit edilmiştir. Uygur Türkçesi metinlerinde *yenge* ve *yenge* şekillerine rastlanmıştır (Li, 1999: 273).

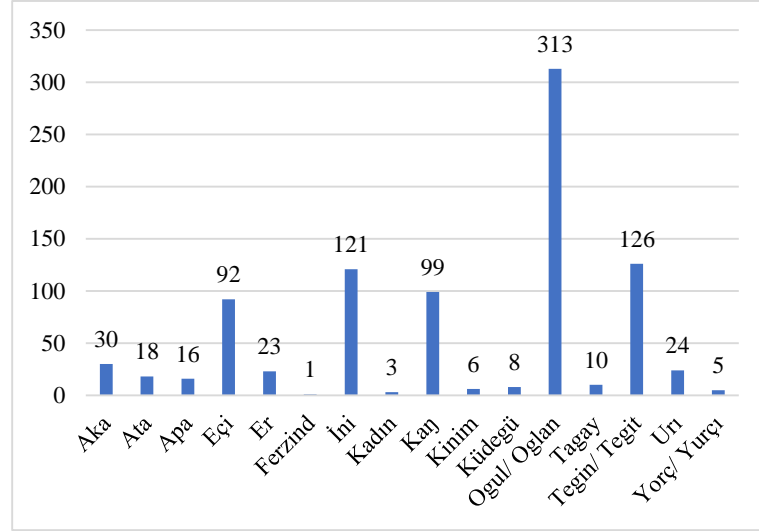
Yotuz kelimesinin hem *eşi* hem de genel olarak “kadın” cinsini temsil ettiği düşünülmektedir (Tokyürek, 2013: 126).

1.2. Erkek

İncelenen metinlerde erkek cinsiyetini karşılayan 16 adet sözcük tespit edilmiştir.

Tablo 2: *Erkek Cinsiyetini Karşılayan Akrabalık Adları- 1*

Aķa (Aķabey)	Er (Eşi)	ķaņ (Baba)	Tağay (Amca, dayı)
Ata (Baba, dede)	Ferzind (Erkek çocuk)	Kinim (Kayınbirader)	Tegin/ Tegit (Erkek çocuk)
Apa (Dede)	İni (Erkek kardeş)	Küdegü (Damat)	Urı (Erkek çocuk)
Eçi (Aķabey, amca)	ķadın (Kayınpeder)	Oğul/ Oğlan (Erkek çocuk)	Yorç/ Yurçı (Kayınbirader)

Şekil 3: Erkek Cinsiyetini Karşılıyan Akrabalık Adları- 2

Şekil 3'te tercih edilme oranları açısından ilk 3 ad, *kañ*, *oğul/ oğlan*, *tegin/ tegit*dir. Bu sözcükler soy tanıtılırken veya kişinin yiğitlikleri sıralanırken sıklıkla kullanılmıştır. *Küdegü*, *yorç*, *kinim* gibi az rastlanılan adlar, evlilik yoluyla oluşan akraba kavramlarıdır.

Aka sözcüğüne, taranılan eserler içerisinde sadece *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri'nde* rastlanmıştır. Li, *aka* kelimesinin Moğolcadan geldiğini düşünmektedir. Ayrıca sözcüğün aslen geç Uygurca dönemine ait olduğunu ifade etmektedir (1999: 148). Ancak kelimenin Türk topluluklarındaki yaygın kullanımı bu görüşü desteklememektedir.³

Apa, akrabalık adı olmasının yanında hem askerî hem de idari unvanlarda kullanılan bir kavramdır (Gömeç, 2000: 930). Köktürk ve Uygur Türkçesinde, “*Apa* Tarkan, İnançu *Apa* Yargan Tarkan” vb. birleşik isim gruplarında örneklerine rastlanılmaktadır.

Ata kelimesi, ilk olarak Uygur Türkçesinde tespit edilmiştir. *Kañ* sözcüğü zamanla yerini *ata* kelimesine bırakmıştır (Li, 1999: 109).

Eçi kelimesi, “amca” ve “ağabey” anlamlarında kullanılmıştır. Bu sözcük ilk olarak *amca* manasını kaybetmiş, Orta Çağ'da “ağabey” anlamında olan *aka* kelimesine yerini bırakmıştır (Clason, 1972: 20).

Er kelimesinin “insan, kişi” anlamının yanında sadece “erkek kişi” manası mevcuttur. Sonraki dönemlerde “erkek, savaşı, koca” manalarında da kullanılmaya başlanmıştır (Li, 1999: 228).

Ferzind sözcüğü Farsça kökenli olmakla birlikte “erkek çocuk” anlamında kullanılmıştır. Bu kelimeye yalnızca Uygur Türkçesinde *Huastuanift'te* rastlanmıştır.⁴

İni sözcüğü, *Tonyukuk* yazıtında “*İni* İl Kağan” şeklinde geçmektedir. Bu unvan, sonradan ihdas edilmiştir (Gömeç, 2000: 937).

³ Türkiye Türkçesi: ağa | Azerbaycan Türkçesi: ağa | Başkurt Türkçesi: il ağahı | Kazak Türkçesi: iye iye | Kırgız Türkçesi: kocoyun ë | Özbek Türkçesi: ağa hocäyin cänab | Tatar Türkçesi: il ağası | Türkmen Türkçesi: hocayın | Uygur Türkçesi: aka.

⁴ Li, *ferzind* sözcüğünün ilk kez Çağatayca metinlerinde rastlandığını ifade etmiştir. Ancak, ilk olarak Uygur Türkçesinde yazılmış olan *Huastuanift* eserinde tespit edilmiştir. Bkz. (1999: 194-195).

Kaŋ sözcüğü hem Köktürk hem de Uygur Türkçesinde tespit edilmiştir. Karahanlı Türkçesinde isimden isim yapım ekini alarak *kaŋdaş* şeklinde kullanımını sürdürmüştür (Li, 1999: 115).

Küdegü sözcüğü, “küde- (evlenmek)” fiiline “-gÜ” eki getirilerek oluşmuştur (Li, 1999: 307).

Oğul/ oğlan sözcüğü, incelemede en çok karşılaşılan kelimedir. *Oğul* isim unsuruna “+(A)n” çokluk eki getirilerek oluşan *oğlan*, günümüzde teklik anlam bildiren bir sözcük olarak kullanılmaktadır. *Oğlan* kelimesinin ilerleyen yüzyıllarda hizmetçi veya asker manalarına da rastlanmıştır (Clauson, 1972: 83-84).

Tagay kelimesine yalnızca *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri’nde* rastlanılmıştır. Bu sözcük, “dayı” anlamında kullanılmış olup *tay ata, tay ene, teyze* gibi birleşikleri yapılmıştır (Li, 1999: 132).

Tegin/ tegit sözcüğünün “erkek çocuk” manasının yanında unvan olarak “prens” şeklinde özel anlamı da bulunmaktadır. Unvan biçiminde kullanımı ilerleyen zamanlarda önemini kaybederek daha sınırlı anlamlarda varlığını devam ettirmesine karşın Moğol istilasından sonra arkaik sözcük hâlini almıştır (Clauson, 1972: 483).

Urı kelimesi, Karahanlı Türkçesinden sonra arkaik sözcük niteliği kazanmıştır (Li, 1999: 201).

Yorç/ yurç kelimesinin “büyük erkek kardeş” şeklinde anlamsal karşılığı bulunmaktadır (Clauson, 1972: 958).

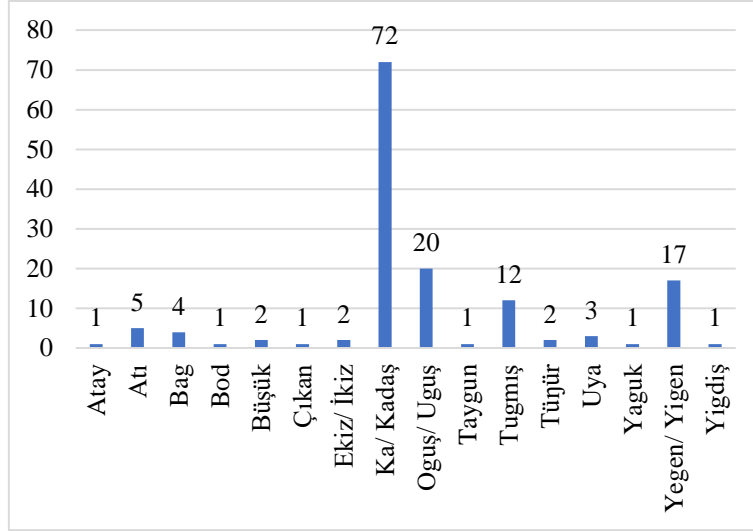
Tegin/ tegit; oğul/ oğlan sözcüğünden sonra en çok kullanım sıklığına sahip kelimedir. *Tegin/ tegit* sözcüğünün *oğul/ oğlan* kelimesiyle yakın anlamlı olmasına rağmen unvan bildirme görevi bu oranı düşürmektedir.

1.3. Genel

İncelenen eserlerde cinsiyet belirtmeyen toplam 16 adet aile ve akrabalık adı tespit edilmiştir. Bunlardan 7 tanesi genel akrabalık topluluk adıdır. Bu adlar; “bağ (akraba), bod (aile, soy), büyük (akraba), ka/ kadaş (akraba), oğuş/ uğuş (akraba, soy), uya (akraba), yağuk (akraba)” şeklinde sıralanmaktadır. Aile, akraba, soy karşılıklarında kullanılan bu kelimeler anlamsal nüanslara sahiptir.

Tablo 3: Cinsiyet Belirtmeyen Akrabalık Adları- 1

Atay (Çocuk)	Büyük (Akraba)	Oğuş/ Uğuş (Akraba, soy)	Uya (Akraba)
Atı (Yeğen)	Çıkan (Yeğen)	Taygun (Torun, çocuk)	Yağuk (Akraba)
Bağ (Akraba)	Ekiz/ İkiz (İkiz çocuklar)	Tuğmiş (Çocuk, öz akraba)	Yegen/ Yigen (Yeğen)
Bod (Aile, soy)	Ka/ Kadaş (Akraba)	Tünür (Dünür)	Yıgdiş (Üvey kardeş)

Şekil 4: Cinsiyet Belirtmeyen Akrabalık Adları- 1

Şekil 4’te görüldüğü üzere metinlerde en çok rağbet gören kelimeler *ka/ kadaş*, *oğuş/ uğuş* ve *yegen/ yigen* olmuştur.

Büşük kelimesi hem Köktürk hem de Uygur Türkçesinde akraba manasında kullanılmıştır. Uygur Türkçesindeki eserlerde *tüñür* sözcüğü ile birlikte kullanılır. *Bişük*, kelimenin yuvarlaklaşmaya uğramamış olan eski şeklidir (Tekin, 1988: 64).

Çıkan sözcüğü “kişinin teyzesinin ya da halasının oğlu” manasında kullanılmıştır (Clauson, 1972: 409). Bu kelimeye sadece *Kül Tigin* yazıtında rastlanmıştır.

Ka/ kadaş sözcüğü ilk olarak Uygur Türkçesinde tespit edilmiştir. *Ka*, Çince “jia (aile, ev)” kökünden gelmektedir (Clauson, 1972: 578) ve ilerleyen dönemlerde “+dAş” isimden isim yapım eki getirilerek *kadaş* şeklinde kullanılmıştır (Caferoğlu, 2015: 160).

Oğuş/ uğuş kelimesine hem Köktürk hem de Uygur Türkçesinde rastlanılmıştır. Bu sözcük, “kabile, soy” anlamında kullanılmıştır.

Taygun, torun ve çocuk manalarının dışında idari bir unvan olarak meclis üyeleri için kullanılmıştır (Gömeç, 2000: 943).

Tuğmuş sözcüğü (öz akraba), *tuğ-* fiil kökünden türeyerek *tuğgan*, *tuğduk*, *tuğma* türevleriyle birlikte isim yapısında kullanılmıştır (Li, 1999: 50-51). Ayrıca bu kelimeye yalnızca *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri*’nde rastlanmıştır.

Uya kelimesinin tam olarak anlamı belli değildir. Bağlamlara göre “öz kardeş” ve “kan akrabası” manalarında kullanılmıştır (Li, 1999: 163).

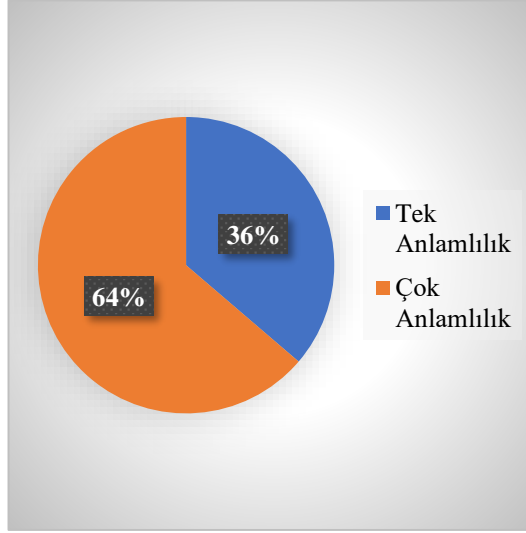
Yağuk kelimesine, yalnızca *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri*’nde rastlanılmıştır. Ayrıca bu sözcük, yaklaşmak anlamındaki *yağu-* fiil kökünden türeyerek hem isim hem de sıfat görevinde kullanılmıştır (Li, 1999: 58).

Yegen/ yigen sözcüğü, ilk kez Uygur Türkçesinde tespit edilmiştir. Bu kelime, Eski Türkçede “erkek yeğen, erkek torun” manalarında kullanılmasına rağmen günümüzde “bir kimseye göre amca, teyze vb. kişilerin çocuğu” anlamında olmasından dolayı cinsiyet yönünden genel başlığı altında incelenmiştir.

Yigdiş kelimesine, taranılan eserler içerisinde yalnızca *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri*'nde rastlanılmıştır.

2. Anlam Yönünden Akrabalık Adları

Akraba adları mana açısından, tek anlamlılık ve çok anlamlılık olmak üzere iki ayrı kategoride incelenmiştir.

Şekil 5: *Anlam Yönünden Akrabalık Adları- 1*

Şekil 5'te de görüldüğü üzere, çok anlamlı kelimeler, tek anlamlılara göre daha çok tercih edilmiştir. Çok anlamlılık, bir dilin gelişmişliğinin ve işlenmişliğinin kanıtıdır. Dillerin söz varlığındaki çok manalı sözcükler lisanların zenginliğini gösterir. Bir dilin söz varlığının zenginliği yalnızca sözcük sayısının çokluğuyla ölçülmez; kelimelerin mana genişliği, farklı mecaz anlamlarda kullanıma olanağının genişliğiyle ölçülür (Ahanov, 1993: 106). Çok anlamlılık, dilin eskiliğini göstermesi açısından da önem arz etmektedir. Nitekim çok anlamlılık bir lisanın eskiliğini, kökenini, başlangıcını saptamada büyük rol oynar. Kelimeler, çok anlamlı duruma gelinceye kadar uzun bir zaman geçirmiş, belli mana gelişmelerini geride bırakmıştır. Eski Türkçe eserlerinde rastlanılan çok anlamlılık bu nedenle, Türk dilinin bu metinlerden çok daha eskilere götürebildiğinin kanıtıdır (Aksan, 1999: 124; Gencan, 1971; 423).

Kaybolan, zayıflayan veya önemsizleşen bilgi, yerini ve dolayısıyla adını daha önemli komşu bilgilerin adına bırakır. Bilgilendirme arttıkça yeni komşu bilgiler oluşur ve bunlar oluşur oluşmaz farklı kaynaklardan seçilen işaretlerle adlandırılır. Bu nedenle toplumların bilgilenmelerinin zengin olduğu konularla ilgili sözcükler, çok anlamlı kelimelerdir (Karaağaç, 2009: 68; 1969: 17). Aile ve akraba adları, Türk toplum yapısının bilgi yükünün zengin olduğu bir kavram alanıdır. Bu alandaki adlandırmalarda anlamsal zenginlik kaçınılmazdır. Bilgilenmedeki hızlanma, dilde çok anlamlılık denilen mana olayının gerçekleşmesinde etkilidir (Aksan, 1996: 65; Üçok, 1947: 70). Türk toplumunun diğer milletlerle diyalogu bu kavram alanını daha da zenginleştirmiştir.

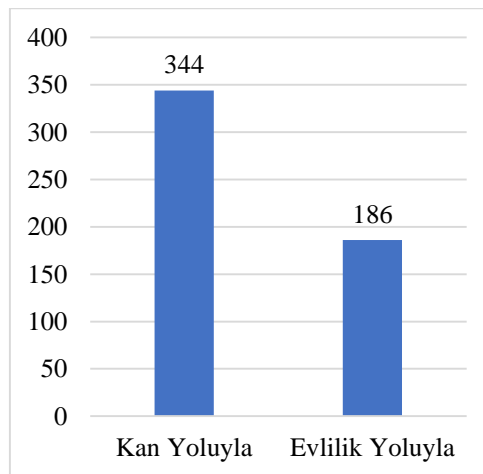
Çok anlamlı kelimeler, tek manalılarla kıyasla daha sık kullanım oranına sahiptir. Mana bakımından zengin olan kelimeler, sahip olduğu anlama göre farklı bağlamlarda kullanılır. Tek manalı kelimeler ise sadece kendi anlamıyla ilgili yerde geçmektedir (Günay, 2007: 195).

2.1. Tek Akrabalık Bağını Karşıllayan Adlar

Aile ve akrabalık ifade eden bazı adlar sadece bir akrabalık bağını karşılamaktadır. Örneğin *ög* kelimesi birden fazla anlama sahiptir, ancak aile adı olarak sadece “anne” manasını taşımaktadır. Bu ölçüte göre yapılan sınıflandırmada toplamda 26 adet sözcük tespit edilmiştir.

Tablo 4: Tek Anlam Yönünden Akrabalık Adları

Atay (Çocuk)	Koduz (Eş, hanım)
Bağ (Kan yoluyla akraba)	Küdegü (Damat)
Baldız (Hanımın kız kardeşi)	Oğuş/ Uğuş (Kan yoluyla akraba)
Bod (Aile, soy)	Ög (Anne)
Ebçi/ Evçi (Eş, hanım)	Tegin/ Tegit (Erkek çocuk)
Ekiz/ İkiz (İkiz çocuk)	Tuğmuş (Çocuk)
Er (Eş, koca)	Tünür (Dünür)
Ferzind (Erkek çocuk)	Ukı (Büyükanne)
Kaş (Baba)	Urı (Erkek çocuk)
Katun (Eş, hanım)	Yağuk (Akraba)
Kelin (Gelin)	Yeenge (Yenge)
Kinim (Kayın)	Yigdiş (Üvey kardeş)
Kişi (Eş, hanım)	Yotuz/ Yutuz (Eş, hanım)

Şekil 6: Oluşum Açısından Tek Anlamlı Akrabalık Adları

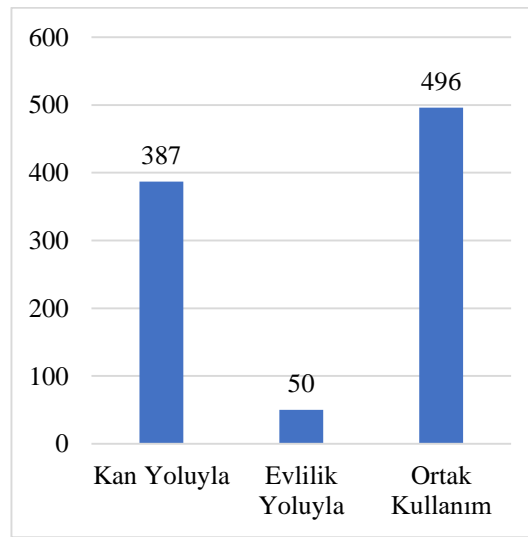
Şekil 6’da görüldüğü üzere tek anlamlılık açısından kan bağıyla oluşan aile ve akraba kavramları, evlilik yoluyla meydana gelenlere göre daha çok tercih edilmiştir. Ayrıca taranılan eserlerde, tek anlamlılık gösteren “*ebçi/ evçi, ferzind, kişi, küdegü, ukı*” gibi kelimeler diğerlerine oranla daha az kullanılmıştır.

2.2. Birden Çok Akrabalık Anlamı Karşılıyan Adlar

Aile ve akrabalık ifade eden bazı adlar metinlerde birden fazla akrabalık bağı karşılamaktadır. Örneğin, *eçi* kelimesi *amca, ağabeyi, dayı* anlamlarında kullanılmıştır. Bu tarz kullanımlar toplamda 24 adet adda tespit edilmiştir.

Tablo 5: Birden Çok Akrabalık Anlamı Karşılıyan Akrabalık Adları

Ağa (Ağabey, baba)	Ka/ Kadaş (Akraba, erkek kardeş)
Ana (Anne, nine)	Qadın (Kayınpeder, kayınbirader)
Apa (Abla, baldız)	Qız (Baldız, kız çocuk)
Apa (Amca, dayı, baba)	Qunçuy (Eş, kız kardeş)
Ata (Baba, dede, kayınpeder)	Nine (Anne, büyükanne)
Atı (Yeğen, torun)	Oğul/ Oğlan (Erkek çocuk, kayın birader)
Büşük (Kan ve evlilik yoluyla akraba)	Siñil (Kız kardeş, baldız)
Çıkan (Kuzen, yeğen)	Tagay (Amca, dayı)
Eçi (Amca, abi, dayı)	Taygun (Çocuk, torun)
Eke (Abla, kız kardeş, görümce)	Yegen/ Yigen (Yeğen, torun)
Eş/ İş (Hanım, dost)	Yorç/ Yurçı (Kayınbirader, baldız)
İni (Kardeş, kuzen)	Uya (Akraba, erkek kardeş, kız kardeş)

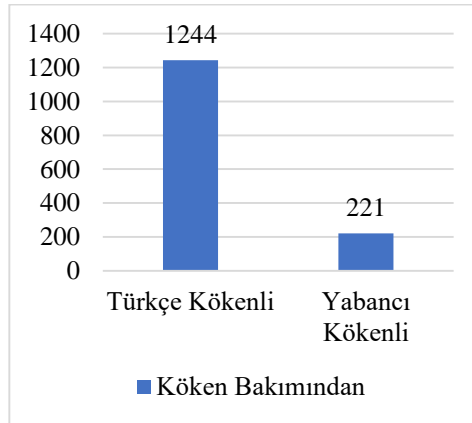
Şekil 7: Oluşum Açısından Çok Anlamlı Akrabalık Adları

Şekil 7’de de görüldüğü üzere ortak kullanıma sahip akraba adlarında birden çok anlam daha fazladır. Çok anlamlı akraba isimleri Köktürk ve Uygur Türkçesinde sadece kullanım oranları açısından değil, ad çeşitliliği bakımından da sayıca fazladır. “Hem eş seslilik hem de çok anlamlılık birebir karşılamaya engel olmaları ve dolayısıyla birer iletişim kusuru olmalarına karşın özellikle eski dönemlerin edebiyatlarında çokça rağbet görmüşlerdir. Dilin eş sesli ve çok manalı yapılarını kullanmayı bir yetenek olarak kabul etmişlerdir.” (Karaağaç, 2009: 66- 67). Çok anlamlılık sıklık kavramıyla da yakından ilgilidir. En sık rastlanılan birimler, çok anlamlılığın en yoğun düzeye ulaştığı unsurlardır (Günay, 2007: 196). Taranılan eserlerdeki *eçi, kız, oğul/ oğlan* gibi kelimeler, bu görüşü destekler niteliktedir.

Hece sayısı ve yapısına bağlı olarak bazı sözcükler çok anlamlılığa daha yatkındır. Eş seslilik ve çok anlamlılık daha çok tek veya iki heceli kelimeler arasında gerçekleşir. Bilhassa alıntı sözcüklerden kaynaklanan eş seslilik tamamen tesadüfe bağlı olduğundan hece sayısı azaldıkça bu tesadüfün oranı artmaktadır (Karaağaç, 2009: 67).

3. Köken Bakımından Akrabalık Adları

Aile ve akraba kavramları köken bakımından yabancı ve Türkçe kökenli olmak üzere 2 başlıkta tasnif edilmiştir.

Şekil 8: Köken Bakımından Akrabalık Adları

Şekil 8’de de görüldüğü üzere Eski Türkçenin ilk safhaları olmasından dolayı Köktürk ve Uygur Türkçesinde, yabancı kökenli sözcük sayısı azdır. *Orhun Yazıtlarında* yabancı asıllı kelimelerin oranı %1’in altındayken Uygur Türkçesinde Sanskritçe, Soğdca, Çince, Toharca ve Tibetçenin etkisi görülmektedir. Her iki dönemde yabancı kökenli kelime oranı %2 ile %5 arasındadır (İmer, 2001: 36).

Türkçenin geçmişten günümüze birçok dille etkileşimi bulunmaktadır. Eski Türkçede Doğu dillerinden alıntılar dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, “*ferzind* (Farsça)⁵, *ka/ kadaş* (Çince)⁶, *katun* (Soğdakça)⁷, *kunçuy* (Çince)⁸” kelimeleri, Eski Türkçede, yabancı kökenli aile ve akrabalık adlarıdır. Ödünçleme sözcükler, o dilin hangi dillerle etkileşime girdiğine dair veriler

⁵ Bkz. (Devellioğlu, 2010: 300).

⁶ Bkz. (Ölmez, 1991: 96).

⁷ Bkz. (Li, 1999: 245).

⁸ Bkz. (Tekin, 2019: 420).

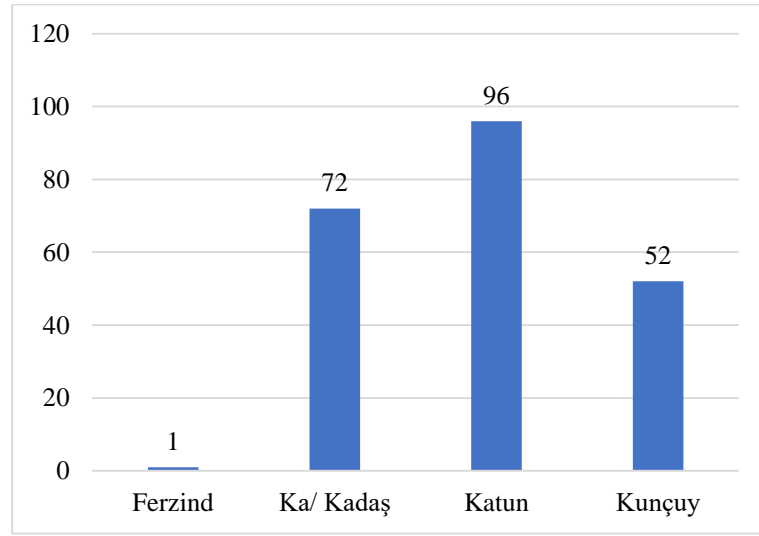
sunabilmesinin yanında özellikle neden bu bilgi alanında ilişki kurulduğunu da ortaya koyar (Ersoy, 2006: 205). *Ƙatun ve Ƙunçuy* ödünçlemeleri Türklerin Orta Asya'da Çin halkıyla akrabalık bağları kurduğunun delili olarak görülebilir.

3.1. Yabancı Kökenliler

Toplamda 4 adet yabancı asıllı kelime tespit edilmiştir.

Tablo 6: *Yabancı Kökenli Akrabalık Adları- 1*

Ferzind (Farsça)	Ƙa/ Ƙadaş (Çince)	Ƙatun (Soğdakça)	Ƙunçuy (Çince)
---------------------	----------------------	---------------------	-------------------

Şekil 9: *Yabancı Kökenli Akrabalık Adları- 2*

Şekil 9'da görüldüğü üzere *Ƙatun* sözcüğü bu grupta en çok tercih edilen kavramdır. *Ƙatun* kelimesi unvan olarak da kullanıldığından bu oran yüksek çıkmıştır: “İl Bilge **Ƙatun** (KT, BK, Tr), Oğramış **Ƙatun** (Tl V)”.

3.2. Türkçe Kökenliler

Tablo 7: Türkçe Kökenli Akrabalık Adları

Aka	Apa	Büşük	Ekiz/ İkiz	Kaş	Kişi	Öğ	Tuğmuş	Yağuk	Yorç/ Yurçı
Ana	Apa	Çıkan	Er	Kelin	Çoduz	Sijil	Tünür	Yegen/ Yigen	
Ata	Bağ	Ebçi/ Evçi	Eş	Çız	Küdegü	Tağay	Ukı	Yenge	
Atay	Baldız	Eçi	İni	Çız	Nine	Taygun	Uya	Yigdiş	
Atı	Bod	Eke	Çadın	Kinim	Oğul/ Oğlan	Tegin/ Tegit	Urı	Yotuz/ Yutuz	

Tablo 7’de toplamda 46 adet kavramın bulunması, Türk toplumunda aile ve akraba bağındaki gücün yazıtlara ve eserlere yansıdığını gözler önüne sermektedir. İslamiyet’in kabulüyle birlikte aile ve akraba ilişkilerine verilen ehemmiyet artmaya devam edecek ve bu durum edebî eserlere yansiyacaktır (Yavuz, 2013: 345-360).⁹

4. Unvan Yönünden Akrabalık Adları

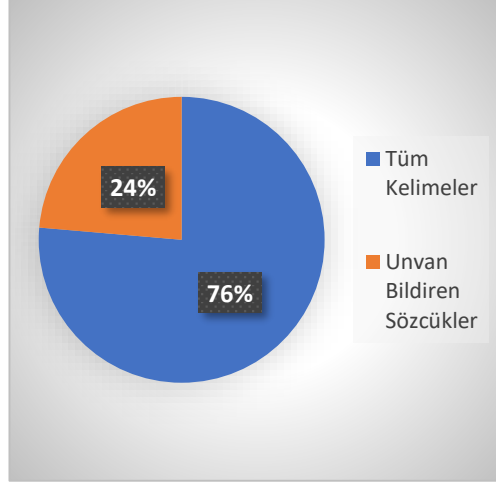
Eski Türkçede bazı aile ve akrabalık isimleri unvan ismi veya unvan öbeğinin bir unsuru olarak kullanılmıştır.¹⁰

Tablo 8: Unvan Yönünden Akrabalık Adları- 1

Apa	İni	Çatun	Kişi	Çunçuy	Taygun	Tegin/ Tegit
-----	-----	-------	------	--------	--------	-----------------

⁹ Yavuz’un “Dîvânü Lügâti’t-Türk’teki Akrabalık Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Karşılıkları” adlı çalışmasında toplam 55 kelimenin tespit edilmesi bu düşüncüyü destekler niteliktedir.

¹⁰ Unvan bakımından aile ve akraba kavramları tasnif edilirken Tokyürek’in “Runik Türk Yazıtlarında ve Eski Uygur Metinlerinde Kadın Hiyerarşisi”, Aydın’ın “Yenisay Yazıtlarında Geçen Unvanlar ve Unvan Niteleyicileri” ve Gömeç’in “Köktürkçe Yazılı Belgelerde Yer Alan Unvanlar” adlı çalışmaları esas alınmıştır.

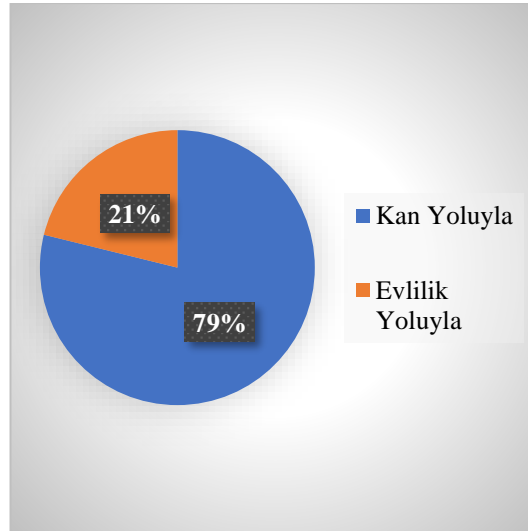

Şekil 10: *Unvan Yönünden Akrabalık Adları- 2*

Tablo 8 ve şekil 10'da yer verilen unvan adları 7 adettir. Bu adlar, kullanım sıklığı bakımından tespit edilen tüm kavramların %24'ünü oluşturmaktadır. Bu durum aile ve akraba adlarının unvan ismi olarak ne kadar kullanılmaya elverişli olduğunu göstermektedir. Unvan olarak kullanılan adlar, tıpkı aile ve akrabalık bildiren kavramlar gibi toplumun yaşantısından izler taşır.

5. Yakınlık Dereceleri Bakımından Akrabalık Adları

Akrabalık kavramı, kan hısımlığı ve evlilik yoluyla oluşur. Bu bağlamda, Köktürk ve Uygur Türkçesi metinlerinde yakınlık derecesi bakımından aile ve akrabalık adlarının kullanım oranları şu şekilde tasnif edilmiştir:

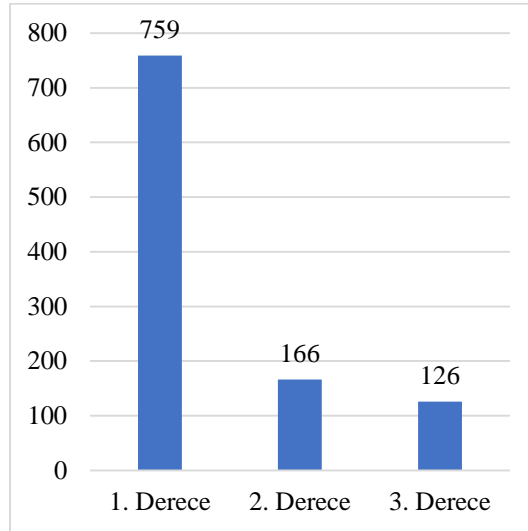
Şekil 11: *Yakınlık Dereceleri Bakımından Akrabalık Adları- 1*

Şekil 11'de incelenen eserlerde kan hısımlığı bildiren adların daha sık kullanıldığı saptanmıştır.

Kan hısımlığında, “evlat” manasına gelen “oğul/ oğlan, tegin/ tegit, kız” vb. sözcükler kullanım bakımından göze çarpmaktadır. Özellikle *oğul/ oğlan* kelimesi, taranılan eserlerde en çok tespit edilen sözcüktür. Bunda hükümdarların birincil mirasçıları olmaları ve soyun devamının “erkek evlat” üzerinden yürütülmesi etkilidir.

Evlilik yoluyla oluşan akrabalık kavramlarında, diğer sözcüklere kıyasla *eş*, *gelin* anlamındaki kelimelerin sıklığı dikkat çekmektedir.¹¹ Bu durum aile müessesinde *eşe* verilen önemi göstermektedir. Hatta yazıtlarda “anne” ifadesi öncesinde “eş” ve “gelin” kavramları kullanılmıştır. Bu durum, Köl Tigin yazıtında “**Öğüm katun** ulayı **öglerim ekelerim keliğünüm kunçuyularım/ Annem hatun ve analarım, ablalarım, gelinlerim, prenseslerim** (Ergin, 2015: 58)” şeklinde örnek olarak gösterilmiştir. Ailenin devamı için “eşe” verilen bu değer sonraki yüzyıllardaki edebî eserlerde de mevcuttur. *Deli Dumrul Hikâyesi*’nde “anne” ve “baba” karşısında “eşin” fedakârlıklarıyla yüceltilmesi “eşin” ailedeki önemini vurgulayan güzel bir örnektir.

5.1. Kan Hısımlığı

Şekil 12: Kan Hısımlığı Açısından Akrabalık Adları

Şekil 12’de aile ve akraba adları derece bakımından incelendiğinde 1. derecedeki akraba adlarının daha sık tercih edildiği görülmektedir. İslamiyet’ten evvel Türklerde çeşitli aile yapılarının olduğu konusunda tartışmaların varlığı bilinmektedir. Birçok araştırmacı eski Türklerde geniş aile tipinin olduğunu düşünmektedir. Eski metinlerde, aile yapısı *oğuş/ uğuş* kelimeleriyle karşılanmıştır. Ailelerin birleşmesiyle urug denilen oba oluşmuştur. Urugların bir araya gelmesiyle bod (boy), bodun (boylar birliği) ve il (devlet) meydana gelmektedir. Türk toplumu, belirli bir nizamda akrabalarıyla bir arada yaşamışlardır (Mandaloğlu, 2022: 481). Ancak Eski Türkçe metinlerde çekirdek aile mensupları daha fazla zikredilmiştir.

¹¹ Genel kanıda, eş ya da gelin manasındaki sözcüklere akraba adları içerisinde yer verilmemesine karşın; çalışmamızda bu kavramlar birinci derecede ve evlilik yoluyla akrabalık bildiren kelimeler başlığında sınıflandırılmıştır.

5.1.1. Birinci Derece Akrabalar

Birinci dereceden akrabaları, bireyin *annesi, babası* ve *çocuklarından* oluşturmaktadır.

Tablo 9: Birinci Dereceden Akrabalık Adları- Kan Hısımlığı

Ana (Anne)	Ferzind (Erkek çocuk)	Oğul/ Oğlan (Erkek çocuk)	Tegin/ Tegit (Erkek çocuk)
Ata (Baba)	Kaň (Baba)	Ög (Anne)	Tuğmış (Çocuk)
Atay (Çocuk)	Kız (Kız çocuk)	Taygun (Çocuk)	Urı (Çocuk)

5.1.2. İkinci Derece Akrabalar

İkinci derece akrabaları, kişinin *kardeşleri, torunları, dedeleri* ve *ninelerinden* oluşmaktadır.

Tablo 10: İkinci Dereceden Akrabalık Adları- Kan Hısımlığı

Ağa (Ağabey)	Apa (Abla)	Eçi (Abi)	İni (Kardeş)	Siñil (Kız kardeş)	Ukı (Büyükanne)
Apa (Dede)	Ata (Dede)	Eke (Abla)	Nine (Büyükanne)	Taygun (Torun)	

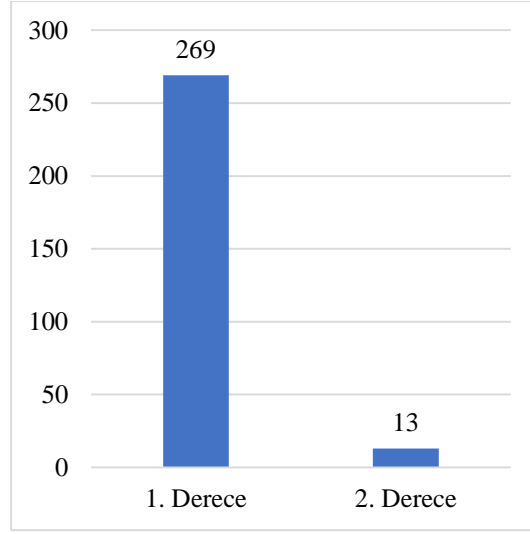
5.1.3. Üçüncü Derece Akrabalar

Üçüncü derece akrabaları, bireyin *yeğenleri, amcaları, dayıları, halaları* ve *teyzelerinden* oluşmaktadır.

Tablo 11: Üçüncü Derece Akrabalık Adları- Kan Hısımlığı

Atı (Yeğen)	Çıkan (Yeğen)	Eçi (Amca)	Tagay (Amca, dayı)	Yegen/ Yigen (Yeğen)	Yeñge (Yenge)
----------------	------------------	---------------	-----------------------	-------------------------	------------------

5.2. Evlilik Yoluyla

Şekil 13: Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık Adları

Şekil 13'te de görüldüğü üzere 1. Derece aile ve akrabalık bildiren adlar, 2. Dereceye kıyasla daha çok tercih edilirken 3. Ve 4. Derecede akrabalık belirten kavramlara eserlerde rastlanılmamıştır. Bu bağlamda, özellikle yazıtlarda, kendi kanından olan akrabaların, evlilik yoluyla meydana gelen akrabalarından daha fazla zikredildiği görülmektedir. Bu durum hem soyunu anlatma hem de soyunu yüceltme isteğiyle bağlantılıdır. Ayrıca yazıtların küçük biyografi ya da otobiyografi niteliği göstermesi bunda etkilidir.

Kadın, kinim, yorç/ yurç sözcükleri ağırlıklı olarak Uygur Türkçesinde tespit edilmiştir. Bu dönemde akrabalık adlarında artış dikkat çekmektedir. Demirci'ye göre eski Türklerde çekirdek aile tipi Uygurlularla birlikte geniş aile yapısına dönüşmüştür (2021: 54). Uygur Türkleri, Manihaizm ve Budizm inançlarına geçerek aslında birçok davranışlarını, yiyeceklerini, kültürlerini değiştirmişlerdir. Bu değişimler, eserlerin konu ve türlerinde etkisini göstermiştir. Konu ve eser çeşitliliği ad çeşitliliğini de beraberinde getirmiştir: “*Yorç* dımtarlar birle yazınsar/ *Kayınbiraderi* ve rahipler ile günah işleseler” (M, 2019: 155), “Öz *kadını* yeriğe tegdi/ Kendi *kayınpederinin* ülkesine ulaştı” (PKVPH, 2020: 62).

5.2.1. Birinci Derece Akrabalar

Kişinin evlenmesiyle birlikte *eşi*, *eşinin annesi* ve *babası*, birinci dereceden akrabaları oluşturmaktadır.

Tablo 12: Birinci Derece Akrabalık Adları- Evlilik Yoluyla

Ebçi/ Evçi (Eş, hanım)	Ƙadın (Ƙayınpeder)	Kişi (Eş, hanım)	Küdegü (Damat)
Er (Eş, koca)	Ƙatun (Hatun, hanım)	Ƙoduz (Eş, hanım)	Yotuz/ Yutuz (Eş, hanım)
Eş (Hanım)	Kelin (Gelin)	Ƙunçuy (Eş, hanım)	

5.2.2. İkinci Derece Akrabalar

İkinci dereceden akrabaları, bireyin eşinin kardeşleri, dedeleri ve nineleri oluşturmaktadır.

Tablo 13: İkinci Derece Akrabalık Adları- Evlilik Yoluyla

Baldız (Eşin kız kardeşi)	Kinim (Ƙayınbirader)	Yorç/ Yurçı (Ƙayınbirader)
------------------------------	-------------------------	-------------------------------

Sonuç

Eski Türk toplumundaki aile ve akraba kavramları üzerine bugüne kadar birçok araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada, aile ve akraba kavramlarını oluşturan kelimeler “cinsiyet, anlam, köken, unvan ve yakınlık derecesi” bakımından tasnif edilerek ilgili alanlardaki kullanım oranları sunulmuştur. Bu oranlardan hareketle değerlendirmeler yapılmıştır.

Köktürk ve Uygur Türkçesinde, aile ve akrabalık adlarının cinsiyet bakımından sınıflandırılmasında, *erkeklerle* ilgili olanların *kadınlarla* ilgili olanlardan sayı ve tür bakımından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu dönemdeki eserlerin konusu ağırlıklı olarak savaş ve diğer toplumlarla mücadelelerdir. Bu tür olaylarda *erkeklerin* daha etkin rol alması eserlere de yansımıştır. *Erkek* cinsinin soyun devamını sağlaması, devletin yönetiminde baskın güç olması *erkeklerle* ilgili adların sıklık derecesini sağlamıştır. Özellikle yazıtlarda anlatıcıların kendilerinin veya *atalarının* yiğitliğini ve kahramanlıklarını anlatma çabası bir başka faktördür. Bu sayısal verilerin *kadın* cinsiyetine verilen değeri yansıttığını söyleyemeyiz. Metinlerin içeriği ve niteliği *erkek* cinsiyle ilgili isimlerin tercihinde etkili olmuştur. Yazıtlarda *kadınlar* için kullanılan adlar, *erkek* cinsine ait olanlardan genellikle önce yazılmıştır: “Ƙuyda **ƘunçuyımƘa** özde **oğlumƘa** bökmedim esizim-e/ Odalarındaki **eşlerime**, kendi **çocuklarıma** doymadım! Yazık bana!” E 14 (Kormuşin vd., 2016: 82). Bu da eski Türklerde *kadının* aile ve toplum içindeki değerini yansıtabilecek yönde bir dil verisi oluşturmaktadır. Ayrıca yazıtlarda, *eş* kavramını karşılayan *eş*, *katun*, *ebçi*, *kunçuy*, *koduz* adlarının hepsi birlikte en sık kullanıma sahip aile ve akrabalık kavramı olması rastlantısal değildir.

Eski Türkçenin ilk dönemlerinde bile çok anlamlı kelimelerin tek anlamlılara kıyasla daha çok tercih edilmesi, Türkçenin gelişmiş ve kadim bir dil olduğunu gözler önüne sermektedir. Çünkü bir dilin gelişmişliğinin ve tarihî derinliğinin öncül koşulu, mecazlı ya da çok anlamlı kelimelerin kullanım sıklığıdır. Nitekim Türkçe bu koşulları aile ve akraba adlarında da sağlamaktadır. Aile ve akraba kavram alanıyla ilgili adlardan çok anlamlılık gösterenler, genellikle dilde en sık kullanılan sözcüklerdir. Bu bağlamda çok anlamlılık gösteren adlar içinde, “*eçi*, *kız*, *oğul/ oğlan*” adları eserlerde en fazla tekrar edenler olmuştur.

Köktürk ve Uygur Türkçesindeki eserlerde yabancı kökenli sözcük sayısı azdır. Eserlerde tespit edilen ödünçleme akrabalık adları ve bunların kaynak dilleri şunlardır: “*ferzind* (Farsça), *ka/ kadaş* (Çince), *katun* (Soğdakça), *kuñçuy* (Çince)”. Bu bağlamda, bir dilden alınan yabancı kökenli bir kelime, o dilin başka dillerle hangi alanlarda etkileşimde olduğunu da göstermektedir.

Aile ve akrabalık isimlerinden unvan adları olarak kullanılanların oranı tüm kavramların %15, 5’ini oluşturmaktadır. Türkçe, eski zamanlardan günümüze kadar unvan isimleri açısından zengindir. Akrabalık adlarından bazıları “*apa, ini, taygun, tegin/ tegit*” gibi askerî veya siyasi unvan adı niteliği kazanmıştır. *Kadınlar* için kullanılan “*katun, kişi, kuñçuy*” kelimelerinin de unvan adı olarak kullanımları yaygındır.

Tarımlan eserlerde 1. derece yakınlık ifade eden akrabalık isimlerinin diğer akrabalık isimlerinden daha çok kullanıldığı tespit edilmiştir. Metinlerde üçüncü derece akrabalık isimlerinden sonraki akrabalık derecelerine ait adlara rastlanmamıştır.

Uygur Türkçesindeki *kadın, kinim, yorç/ yurç* gibi akrabalık bildiren adlara ilk kez bu dönemde rastlanılmıştır. Bu durum, Uygur Türkçesinin Köktürk Türkçesine kıyasla daha fazla aile ve akraba kavramına ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Köktürkçe metinlerin taş vb. cisimlere yazılması ve Uygur Türkçesiyle yazılan metinlere göre daha sınırlı konularda olması bu durumun nedenlerinden biridir. Türkler Uygurlar dönemiyle birlikte yerleşik hayata geçtikleri için çevre boylar ve devletlerle etkileşimlerini artırarak aile ve akrabalık adlarını genişletmeye başlamıştır.

Kısaltmalar

BK: Bilge Kağan Yazıtı

BKD: Bilge Kağan Yazıtının Doğu Yüzü

Bkz.: Bakınız

E-1: Uyük Tarlak Yazıtı

E-6: Barık II Yazıtı

E-7: Barık III Yazıtı

E-14: Çaa-Höl Yazıtı

E-51: E-51 Yazıtı

KT: Kül Tigin Yazıtı

KTD: Kül Tigin Yazıtının Doğu Yüzü

KTG: Kül Tigin Yazıtının Güney Yüzü

M: Maytrisimit

PKVPH: Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi

Ş-UB: Şine-Usu Yazıtının Batı Yüzü

TIV: Talas V Yazıtı

Tr: Terh Yazıtı

KAYNAKÇA

- Ahanov, K. (1993), *Til Biliminin Negizderi*, Almatı: Sanat Baspası.
- Ahmet, Z. (2009), *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Öyküsü (Metin-Çeviri- Açıklamalar- Sözlük)*, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksan, D. (1996), *Türkçenin Sözvarlığı*, Ankara: Engin Yayınları.
- Aksan, D. (1999), *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*, Ankara: Engin Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2009), *Altun Yaruk VI. Kitap*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aydın, E. (2011), *Yenisey Yazıtlarında Geçen Unvanlar ve Unvan Niteleyicileri*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, 59 (2), 5- 26.
- Aydın, E. (2018), *Uygur Yazıtları*, İstanbul: Bilge Kültür-Sanat Yayınları.
- Aydın, E. (2020), *Türklerin Bilge Atası Tonyukuk*, 3. bs. İstanbul: Kronik Yayınları.
- Caferoğlu, A. (2015), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, S. G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre- Thirteenth- Century Turkish*, Oxford at The Clarendon Press.
- Devellioğlu, F. (2010), *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Donuk, A. (1982), *Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile*, Tarih Dergisi, 0 (33), 147- 168.
- Elmalı, M. (2019), *Eski Uygurca Altın Dişli Fil Hikâyesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Emiroğlu, S. (2012), *Türkçe Sözlükteki Akrabalık Adlarının Tasnifi*, Turkish Studies, 7/ 4, 1691- 1710.
- Eren, H. (1999), *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Yayınevi.
- Ergin, M. (2015), *Orhun Abideleri*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Erol, H. A. (2008), *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ersoy, H. (2006), *Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma)*, Akademik İncelemeler Dergisi, 1/ 2, 205- 219.
- Gencan, T. N. (1971), *Dilbilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gömeç, S. (2000), *Köktürkçe Yazılı Belgelerde Yer Alan Unvanlar*, Erdem, 12 (36), 929- 946.
- Gulcalı, Z. (2015), *Altun Yaruk Sudur X. Kitap (Metin- Çeviri- Açıklamalar- Sözlük)*, Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günay, V. D. (2007), *Sözcükbilime Giriş*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- İmer, K. (2001), *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kafesoğlu, İ. (1977), *Türk Milli Kültürü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Karaağaç, G. (2009), *Dil, Tarih ve İnsan*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karahan, L. (2009), *Türkçede Dinî Anlamlı Bazı Kişi Adlarını Ekle Değiştirme Geleneği*, Dil Araştırmaları, 4, 17-24.
- Keskin, B. (2022), *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Klyashtorny, Grigoryeviç S. ve T. İ. Sultanov (2003), *Türkün Üç Bin Yılı*, (Çev. Ahsen Batur), İstanbul: Selenge Yayınları.
- Korkut, E. ve Birkan İ. (2020), *Prens Kalyanamkara ve Papamkara Hikâyesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kormuşin İ., Moziyev E., Alimov, R. ve Yıldırım F. (2016), *Yenisey- Altay-Kırgızistan Yazıtları ve Kâğıda Yazılı Runik Belgeler*, Ankara: Bilge Su Yayınları.
- Kormuşin, İ. V. (2008), *Tyurkskiye Yeniseyskiye Epitafii: Grammatika i Tekstologiya*, Moskova.
- Li, Y. S. (1999), *Türk Dillerinde Akrabalık Adları*, İstanbul: Simurg Yayınları.

- Mandaloğlu, M. (2022), *Eski Türklerde Aile ve Evlilik Anlayışı*, Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi, 4, 481- 498.
- Orkun, H. N. (2011), *Eski Türk Yazıtları*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ölmez, M. (1991), *Altun Yaruk III*, Ankara: Türk Dilleri Araştırma Dizisi.
- Ölmez, M. (1999), *Eski Türk Yazıtlarında Yabancı Ögeler* (3), Türk Dilleri Araştırmaları 9, 59-65.
- Ölmez, M. (2012), *Orhon-Uygur Hanlığı Dönemi, Moğolistan'daki Eski Türk Yazıtları Metin-Çeviri-Sözlük*, Ankara: Bilgesu Yayınları.
- Özbay, B. (2019), *Huastuanıft*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özdarıcı, Ö. (2011), *Dîvânü Lûgat-it-Türk'te Kadın ve Kadına İlişkin Unsurlar*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (1), 127-156.
- Tekin, Ş (2019), *Maytrisimit*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, Ş. (2019), *Kuanşi İm Pusar*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. (1960), *"Amca" ve "Teyze" Kelimeleri Hakkında*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, 283-294.
- Tekin, T. (1988), *Volga Bulgar Kitabeleri ve Volga Bulgarcası*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tokyürek, H. (2013), *Runik Türk Yazıtlarında ve Eski Uygur Metinlerinde Kadın Hiyerarşisi*, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten, 61 (1), 119- 130.
- Trier, J. (1969), *Kelime Anlamları ve Kavram Alanları Üzerine*, (çev. Hüseyin Sesli), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tülücü, S. (1982), *Divanü Lûgat 'it Türk'te Kadın İçin Kullanılan Sözcükler*, Türk Dünyası Araştırmaları, XVI, Şubat: 137- 141.
- Uçar, E. (2009), *Altun Yaruk V. Kitap Berlin Koleksiyonundaki Fragmanların Transliterasyonu ve Transkripsiyonu Açıklamalar ve Dizin*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Useev, N. (2012), *Köktürk Harfli Yenisey Yazıtlarındaki Kadını Bildiren Kelimelerin Anlamlarına göre Eski Türklerde Kadın İmajı*, Dil Araştırmaları, 11 (11), 57- 66.
- User, H. Ş. (2011), *Runik Türk Yazıtları Çerçevesinde Katun ve Kunçuy*, Mehmet Ölmez- Erhan Aydın- Peter Zieme- Mustafa Kaçalın (Yay.) 7 Ötüken'den İstanbul'a Türkçenin 1290. Yılı (720- 2010), Sempozyumu, Bildiriler, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 281- 294.
- Üçok, N. (1947), *Genel Dilbilim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Yavuz, S. (2013), *Divanü Lûgati 't Türkteki Akrabalık Adları ve Bu Adların Türkiye Türkçesi Ağzlarındaki Karşılıkları*, EKEV Akademi Dergisi, 0 (56), 345- 360.
- Yuvalı, A. ve Demirci H. (2021), *Türk Dünyası'nın Ortak Kültür Tarihinde Aile ve Kadın*, İstanbul: Selenge Yayınları.
- Yüksel, Ş. M. (2010), *Türk Kültüründe Levirat ve Timurlarda Uygulanışı*, Turkish Studies, 5/ 3, 2027-2058.

Extent Abstract

In the literature, there are essential studies examining the concept of family and relatives in the Turkish language with certain aspects. However, to our knowledge, no specific classification to the concepts of family and kinship has been made in Köktürk and Uyghur Turkish. In this study, it was aimed to reveal and analyze the vocabulary of family and kinship terms in Köktürk and Uyghur Turkish. The terms of family and kinship determined in Köktürk and Uyghur Turkish were evaluated quantitatively, and the concept area was revealed. A literature review including “Köktürk Inscription, Uyghur Inscription, Yenisey Inscription, Irk Bitig, Altun Yaruk, The Hungry Tigres Story, Old Uyghur Gold-Tooth Elephant Story, Old Uyghur Turkish Legal Documents, Huastuanift, Kuanşi İm Pusar, Maytrisimit, Prince Kalyanamkara and Papamkara” has been made and the vocabulary about family and relatives was identified in Köktürk and Uyghur Turkish. The terms of family and relatives identified in the studies were classified under five headings as "gender, meaning, origin, title, and degree of affinity". Their usage rates were identified, and analyzes were made on the graphs. Much research has been carried out on family and relatives in the old Turkish society. In Köktürk and Uyghur Turkish, in the classification of family and kinship terms in terms of gender, it has been determined that the words related to men are more in terms of number and type than those related to women. The subject of the works of this period is mainly war and struggles with other societies. The active role of men in such events is also reflected in the use of words in the works. The continuation of the lineage of the male gender, the dominant power in state management, provided more repetition of the names related to men. Another factor is the effort of the narrators to describe the valor and heroism of themselves or their ancestors, especially in the inscriptions. However, it cannot be said that this numerical data reflects the importance given to the female gender. The content and quality of the texts have been influential in the choice of names related to the male gender. In the inscriptions, female terminology is usually written before the male names. This creates a language data that can reflect the value of women in the family and society in the old Turks. In addition, it should not be a coincidence that the words "eş, katun, ebçi, kuñçuy, koduz" which meet the spouse have the most common word meaning in overall in the inscriptions. Even in the early periods of Old Turkish, polysemy words were preferred more than univocal ones, revealing that Turkish is a developed and ancient language. Because the prerequisite in examining the development and history of a language is the frequency of use of figurative or polysemous words. Turkish language has proved its wealth and development by providing these conditions. Units with polysemy among the words related to family and relatives are generally the most frequently used words in the language. In this context, the words "eçi, kız, oğul/ oğlan" have been the terms of family and relatives that have polysemy and are the most repeated in the works. The number of words of foreign origin is low in the works in Köktürk and Uyghur Turkish. The borrowing kinship names and source languages identified in the works are as follows: "friend (Persian), ka/ kadaş (Chinese), katun (Sogdanese), kuñçuy (Chinese). In this context, a foreign-origin word taken from a language provides clues about why that language interacts with other languages and why it is related in these areas. The ratio of family and kinship names used as title terms constitutes 15.5% of all concepts. Turkish has a rich and wide field in terms of title names from ancient times to the present. Some of the kinship names have become military or political titles such as “apa, ini, taygun, begin/legit.” The words “katun, kişi, kuñçuy” used for women are also commonly used as titles. In terms of closeness in the scanned works, it has been determined that kinship names expressing 1st-degree closeness are used more than other kinship names. In the texts, the words belonging to the degree of kinship after the third-degree kinship names were not found. The words

indicating kinship, such as ‘kadın, kinim, and yorç/ yurçı’ were first encountered in the works in Uyghur Turkish. This shows that Uyghur Turkish hosts more family and relatives concepts than Köktürk Turkish. Since the Turks settled down with the Uyghurs period, they expanded the terms of family and kinship by increasing their interaction with the surrounding tribes and states.